

УДК 347.78

Бузовська Наталія Володимирівна,

здобувач кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВО НА НЕДОТОРКАНІСТЬ АВТОРСЬКОГО ТВОРУ: СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Постановка проблеми. В юридичній літературі приділяється значна увага дослідженню особистих немайнових прав автора, однак, більшість наукових досліджень стосується визначення місця права на недоторканість авторського твору у системі особистих немайнових прав і незначна кількість присвячена розкриттю змісту даного права з огляду саме на семантику понять, які воно містить. Запропоновані підходи є досить дискусійними, що викликає необхідність проведення наукового дослідження з обраної тематики.

Стан дослідження теми. Дослідженню окремих питань даної проблематики присвячували свої праці такі науковці, як Йоффе С., Бутнік-Сіверський С, Ієвіня О., Стефанчук Р., Судаков С., Омельчук К., Орлюк О. Піщан О., Штефан О., Якубівський І. та інші вітчизняні і зарубіжні дослідники.

У даній статті було поставлене завдання, визначити генезу розвитку змістового навантаження норми, шляхом аналізу радянського законодавства та здійснення аналізу і співвідношення понять, що складають зміст норми, якою забезпечене дане авторське право сьогодні. Провести аналіз та визначення взаємозв'язку між двома правами автора: правом на недоторканість та правом на перешкоджання діям, що шкодять честі і репутації автора. А також визначити межі реалізації права на недоторканість авторського твору.

Мета статті. Визначення понять та словосполучень, які містить норма, якою закріплене право автора на недоторканість авторського твору, визначення їх внутрішньосистемних зв'язків, як складових конструкції норми.

Виклад основного матеріалу. Положення, що встановлюють авторське право на забезпечення цілісності та недоторканості твору закріплено, як на міжнародному рівні, а саме Вашингтонською панамо-американською конвенцією 1946 року, Бернською конвенцією про охорону літературних та художніх творів 1886 року, так і на національно-

му рівні дане право було передбачене у Основах авторського права СРСР 1928 року, Цивільному Кодексі УРСР 1963 року. На сьогодні діють норми Закону України «Про авторське право і суміжні права» та Цивільного кодексу України 2004 року.

Авторське право на забезпечення недоторканості та цілісності твору належить до особистих немайнових прав автора, це означає, що воно не залежить від майнових прав автора, не має майнового еквіваленту, та тісно пов'язано з особистістю автора. Право на недоторканість авторського твору можна віднести до виключних прав автора, але в розумінні того, що воно є тотожним абсолютності права, що застосовується у речовому праві. Робиться наголос на те, що право на недоторканість авторського твору належить виключно автору з виключенням можливості використовувати його будь-яким іншим особам.

Для більш повного розуміння та забезпечення ефективного захисту даного авторського права на практиці, необхідно дослідити генезу розвитку змістового навантаження норми та здійснити аналіз і співвідношення понять, що складають зміст норми, якою забезпечене право сьогодні.

Ст. 18 Основ авторського права СРСР 1928 року містила норми, відповідно до яких видавець та видавниче підприємство не мали права на власний розсуд вносити за життя автора без його згоди будь-які доповнення, скорочення й взагалі зміни ні до самого твору, ні до його назви, ні до імені автора.

Як зазначає Ієвіня О., на практиці зміст вказаної статі стосовно суб'єктів, які використовували авторські твори та перелік дій, які могли вважатися порушенням права на недоторканість твору, тлумачився ширше. До кола таких осіб входили усі організації та фізичні особи, які використовували авторський твір в інший спосіб ніж для задоволення власних потреб [8; 28].

Цивільний Кодекс УРСР 1963 року (далі – ЦК УРСР) закріплював положення про охорону недоторканості твору та імені автора за життя автора. Ст. 467 ЦК УРСР передбачала положення, відповідно до якого при виданні, публічному виконанні або іншому використанні твору заборонялося без згоди автора вносити будь-які зміни як в самий твір, так і в його назву і позначення імені автора. Заборонялося також без згоди автора супроводжувати твір при його виданні ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментаріями і будь-якими поясненнями. Згода автора на внесення відповідних змін у твір мала бути вчинена виключно у письмовій формі.

Наказом Президії Верховної Ради УРСР від 13 серпня 1974 року ст. 467 ЦК УРСР була доповнена положенням про те, що згода автора, дана при укладенні авторського договору, не могла бути відкликана в односторонньому порядку.

Аналізуючи положення ЦК УРСР необхідно вказати на те, що у радянські часи, в основу права на недоторканість авторського твору була покладена так звана суб'єктивна концепція, відповідно до якої законодавством заборонялось вносити будь-які зміни до авторського твору без згоди автора. Окремий акцент робився на технічних умовах комерційного використання твору будь-то видання, публічне виконання, публічний показ, звукозапис, передача по радіо чи інші методи використання. Перш за все це було пов'язано з питанням опублікування авторського твору, оскільки, важливо було забезпечити, щоб авторський твір «вийшов в світ» саме в такій формі, з якою автор бажав ознайомити суспільство і очікував на певну оцінку своєї творчої діяльності.

ЦК УРСР містив спеціальні правила про охорону недоторканості авторського твору після смерті автора про які буде згадано дещо пізніше.

Бернською конвенцією про охорону літературних і художніх творів у статті 6bis було закріплено, що автор має право вимагати визнання свого авторства на твір і протидіяти будь-якому переключенню, спотворенню або іншим змінам цього твору, які здатні завдати шкоди честі і репутації автора. Країни учасники конвенції (так звані країни Бернського союзу) перейняли норми міжнародного права по-різному, адаптуючи їх до свого національного законодавства та відповідно до розуміння їх змісту і значення в системі особистих немайнових прав автора. Україна увійшла у Бернський союз тільки у 1995 році.

Цивільний кодекс України 2004 року (далі – УК України) виклав зміст права на недоторканість авторського твору дещо в іншій редакції в порівнянні з ЦК УРСР 1963 року.

Так відповідно до ст. 439 ЦК України автор має право протидіяти будь-якому переключенню, спотворенню або іншій зміні твору чи будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі та репутації автора, а також супроводженню твору без його згоди ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями тощо.

Позицію законодавця кардинально було змінено. В основу норми було покладено вже об'єктивну концепцію, яка тяжила до міжнародних стандартів, для якої характерною було визначення двох особистих немайнових прав автора: право на недоторканість авторського твору та право на захист честі і репутації автора.

На рівні спеціального законодавства у сфері інтелектуальної власності, у ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачено, що автору належить особисте немайнове право вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому іншому переключенню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора.

Будь-яке право можна вважати реальним, «живим», за умови надання правовласнику усіх можливостей для реалізації і забезпечення захисту такого права.

Законодавець наводить орієнтовний перелік дій, які визначаються такими, що можуть завдати шкоди честі та репутації автора, зокрема до них належать, поняття «зміна», «переключення», «спотворення». Спробуємо надати визначення даним поняттям, встановити їх внутрисистемні зв'язки. Також потребують деталізації застосовані законодавцем словосполучення «інші зміни» та «посягання на твір», що згадуються у тексті норми.

Поняття «зміна», розуміється у двох значеннях: 1) як перехід, перетворення чого-небудь, наприклад, ознаки, властивості та ін. у щось якісно інше; 2) як заміна кого-небудь (чого-небудь) чимось (чимось) іншим [6].

Виходячи з положень Закону України «Про авторське право і суміжні права» про обов'язкові умови, яким має відповідати об'єкт для визнання його твором науки, літератури чи мистецтва, до яких належать об'єктивна форма вираження та творчий характер, можна умовно виділити два **види** змін твору: 1) зміна об'єктивної форми, 2) зміна змісту.

Слід зазначити, що творчий характер не має безумовної залежності від змісту чи форми, це самостійне поняття, до речі, також не в повній мірі досліджене у науці, але знаходить своє втілення саме в поєднанні цих двох складових. Так, на-

приклад, такий вид твору образотворчого мистецтва, як картина, нерозривно пов'язана зі своєю об'єктивною формою, що існує у єдиному примірнику. Зміна її об'єктивної форми, наприклад, накладення верхнього шару фарби чи іншої фарбуючої речовини, тягне втрату первинного змісту, який вкладає автор. У літературі неодноразово наводилися приклади про картину Д. Самеса «Єгір з доньками», яка була перероблена і названа іншою особою «Народження Венери». Автор був настільки ображений цими змінами, що у результаті знищив свою картину.

Викликає інтерес використання понять «перекручення» та «спотворення» у конструкції цієї норми права.

Перекручення – неправильний погляд на щонебудь, який виник внаслідок помилкового, неправильного сприйняття, пояснення чогось.

Спотворення – зміна зовнішнього виду (форми) твору, що обумовлена зовнішнім впливом, не пов'язаним з природними процесами.

Порівнюючи поняття «зміна» та поняття «перекручення» і «спотворення» можна зробити висновок, що вони є вужчими і включаються до поняття «зміна». У розумінні ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права», вони виступають **формами** зміни твору.

Вважаємо, що застосування словосполучення «інша зміна твору» ускладнює її розуміння та невіправдано навантажує зміст.

Підтримуючи точку зору таких авторів як Ієвіня О., Піщан О., Стефанчук Р., Штефан О, вважаємо, що завдати шкоду честі і репутації автора можуть лише ті зміни, які перекручують або спотворюють цей твір, як найбільш оптимальну форму, яку сам автор обрав для вираження його ідей і переживань [8, 9, 10, 11].

Говрилов Е., Піщан О. вважають, що право на недоторканість авторського твору слід розуміти як активну правомочність вносити зміни у твір. Законодавчо закріплена заборона вносити без згоди автора зміни до твору, має розглядатись не як складова права на недоторканість авторського твору, а як обов'язок третіх осіб [9; 50].

Слід зазначити, що навряд чи право автора вчиняти певні дії по відношенню до свого твору входить до змісту права на недоторканість авторського твору. Більш логічно вважати, що це право за своїм змістом впливає із самого авторства, а отже закріплюється базовим особистим немайновим правом – правом на визнання особи творцем, тому слід розглядати його у іншому контексті.

Малеїна М., Піщан О. звертають увагу на застосування в конструкції правової норми терміну

«цілісність твору», на їх думку він дозволяє розуміти дане особисте немайнове право творця ширше, і вказує на неприпустимість ніяких втручань у авторський твір без його дозволу, навіть якщо такі зміни і посягання носять позитивний характер (полегшать сприйняття твору, додадуть актуальність поставленим у творі проблемам, врахують реалії сьогодення і «осучаснять» тим самим твір).

Р. Стефанчук вказує, що поняття «недоторканість» само по собі вже свідчить про неможливість будь-кого втручатись у цілісність твору. Більш того, право на недоторканість слід розуміти як можливість володільця певної цілісності визначати своє панування над нею, а також встановлювати режим доступу до неї [10; 55]. Таким чином, назва даного особистого немайнового права «право на недоторканість авторського твору» є цілком виправданою, і при аналізі термінів і понять, які вона містить у їх взаємозв'язках як єдину систему, дозволяє підкреслити охорону, що надається твору, від посягань з боку будь-якої особи (фізичної чи юридичної особи), враховуючи його значимість і цінність, як результат творчої, інтелектуальної діяльності автора (творця) зазначеного об'єкта.

Викликає увагу також застосування терміну «посягання». Штефан О. під словосполученням «будь-які інші посягання» на твір пропонує розуміти дії з додання передмов, післямов, коментарів, ілюстрацій, заміток та ін. [11; 9]. Слід додати, що характерною рисою «посягання» в даному випадку є наявність певних доповнень, які безпосередньо стосуються твору, проте надходять вони не від самого автора, а від інших осіб. Якщо такі дії будуть вчинені без згоди автора, та на думку автора, вони формують певне хибне враження від твору, впливаючи на суспільну оцінку. В такому випадку можна стверджувати, що вони завдають шкоду честі і репутації автора. Не має значення суб'єктивне відношення особи до вчинених нею відповідних дій, юридично значимим є факт вчинення дії. А питання чи завдають шкоди честі і репутації автора відповідні зміни або додатки до твору автор вирішує самостійно.

У юридичній літературі домінуючим є погляд, з приводу того, що саме право на недоторканість твору забезпечується правом на захист честі і репутації автора (О. Штефан, Р. Стефанчук, С. Судаков, О. Орлюк та ін). Науковці висловлюють різні думки, та наводять різні формулювання, як наприклад, «добре ім'я автора», «репутація автора», «професійна репутація», «честь» та надають неоднозначне тлумачення складових цього поняття.

Визначенню поняття «честь» та «репутація», як морально-етичним категоріям приділялось ба-

гато уваги як в юридичній науці, так і багатьох інших спеціальних науках. В п. 4 постанови Пленуму Верховного суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної і юридичної особи» № 1 від 27 лютого 2009 року значення термінів розкрито наступним чином: «під гідністю слід розуміти визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності, з честю пов'язується позитивна соціальна оцінка особи в очах оточуючих, яка ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) загальноприйнятим уявленням про добро і зло, а під діловою репутацією фізичної особи розуміється набута особою суспільна оцінка її ділових і професійних якостей при виконанні нею трудових, службових, громадських чи інших обов'язків».

Чесць автора – це перш за все його внутрішнє ставлення до своєї творчості та внутрішня оцінка самого себе і очікування певної соціальної оцінки. Термін «чесць» у науковій літературі, періодичних виданнях набуває таких конкретних значень: позитивна моральна репутація, добре ім'я, повага та пошана, зовнішній вияв поваги і пошани, або ж як синонім найкращих духовних якостей людини що цінуються суспільством.

Репутацію автора можна визначити, як певну суспільну думку, що закріпилася за автором у ході виконання ним своєї творчої діяльності (творчого шляху). Термін «репутація автора» вказує в якій галузі та з приводу чого складається соціальна оцінка. Критерієм, на основі якого складається соціальна оцінка, є перш за все творчий талант, також не можна відкидати і вплив другого критерію, безпосередньо особистості автора. Пропонуємо застосовувати це поняття як синонім «професійної репутації», що містить певний акцент на галузі трудової діяльності людини, сфері її інтересів. Відповідно до досягнень особи у конкретній галузі репутація може бути позитивною та негативною. Термін «добре ім'я» є фразеологізмом, і може використовуватись у побуті, як синонім поняттю «позитивна репутація».

На сьогодні, особливо з розвитком сучасної творчості, що виражається у пошуку нового образу, нових засобів та матеріалів вираження та досить часто, у протесті проти всього усталеного і зрозумілого, авторська репутація в деяких випадках зазнає досить неоднозначної оцінки. Однак, слід вважати, що правовій охороні підлягає виключно позитивна репутація.

Таким чином якщо репутація – це об'єктивна цінність людини (зовнішній аспект), то чesць – є суб'єктивною оцінкою цінності конкретної особи (внутрішній аспект). Вважаємо, що цілком слуш-

ним є застосування обох термінів у конструкції ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права», оскільки, незважаючи на те, що вони тісно пов'язані між собою, проте є незалежними за своєю суттю поняттями і їх закріплення дає можливість більш повно забезпечити охорону прав автора, поєднуючи зовнішній і внутрішній аспекти.

Національне законодавство містить окремі положення стосовно захисту права на недоторканість авторського твору після смерті автора.

У ст. 478 ЦК УССР передбачалось, що автор вправі в тому ж порядку, в якому призначається виконавець заповіту, вказати особу, на яку він покладає охорону недоторканності свого твору після своєї смерті. Ця особа здійснює свої права довічно.

При відсутності таких вказівок охорона недоторканності твору після смерті автора здійснюється його спадкоємцями, а також організаціями, на які покладено охорону авторських прав. Ці організації здійснюють охорону недоторканності творів також, якщо спадкоємців немає або їх авторське право припинилось.

ЦК України у ч. 2 ст. 439 передбачає, що у разі смерті автора недоторканність твору охороняється особою, уповноваженою на це автором. За відсутності такого уповноваження недоторканність твору охороняється спадкоємцями автора, а також іншими заінтересованими особами.

Відповідно до ст. 1219 ЦК України не можуть переходити у порядку спадкування особисті немайнові права. Розвиток цього загального положення знаходить своє відображення у п. 2 ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права», відповідно до якого особисті немайнові права автора не можуть бути передані (відчужені) іншим особам.

У юридичній літературі простежуються дві протилежні точки зору. Перша полягає у визнанні можливості переходу права на недоторканість авторського твору, як виняток із загального положення, у якості посттанативного права, друга – це неможливість у будь-який спосіб здійснити відчуження особистого немайнового права автора прямо передбачена нормами спадкового права.

Як зазначає Стефанчук Р.О., аналізуючи право на недоторканість твору, слід відмітити, що воно належить автору з моменту створення твору і до моменту смерті автора. При цьому, здійснюючи дане право, особа не може передавати повноваження (як активного типу, так і пасивного типу) по його здійсненню іншим особам [10; 56]. У якості повноважень активного типу – можливість автора самому вчиняти певні дії, а пасивного типу – вимагати певної поведінки від інших осіб. Винятком із загального правила є перехід цього права у по-

рядку посттанативних прав. Про передаваність цього права також висловлювались Нікітіна М., Кабатов В., Сергєєв О.

Як вбачається із аналізу вищенаведених норм, ЦК України не відійшов від положень «свого попередника», обидва кодекси закріплюють право певних категорій осіб саме на «охорону права на недоторканість твору».

Таким чином, можна стверджувати, що у спадкоємців з'являється нове право не на підставі спадкового правонаступництва, а надається їм вперше спеціальною нормою Закону з метою захисту немайнових прав померлого автора в силу того, що особисті немайнові права продовжують діяти і після смерті автора, тобто безстроково і потребують захисту під час посягання на них. Вважаємо, що норми права, які передбачають право автора на недоторканість твору і норми спадкового права слід розглядати як взаємоузгоджені, це більше сприятиме реалізації і захисту авторських прав.

Підсумовуючи вищенаведене, робимо **ВИСНОВОК**, що авторське законодавство України підтримуючи та розвиваючи положення закріплені Бернською конвенцією про охорону літературних та художніх творів 1886 року закріплює право на недоторканість авторського твору з урахуванням встановлених міжнародними нормами межами його реалізації (суб'єктивна концепція права на недоторканість).

Вважаємо, що перш за все дана концепція знаходить своє вираження у поняттях і словосполученнях правової норми, якою охороняється дане право, тому виникає необхідність проведення семантичного аналізу з метою уніфікації і гармоніза-

ції тлумачення норм права, які закріплюють право на недоторканість авторського твору. За результатами проведення аналізу, встановлено, що на законодавчому рівні межі права на недоторканість твору визначені обсягом понять «перекручення», «спотворення», що є формами змін твору та «посягання на твір», які слід розуміти як певні додатки то твору. Дані зміни можуть стосуватися як об'єктивної форми твору так і змісту, які є нерозривно пов'язаними між собою. Тому пропонується відмовитись від застосування у конструкції норм словосполучення «інші зміни твору», які зазвичай тлумачаться науковцями, як заборона до вчинення будь-яких змін до твору, як негативного так і позитивного характеру, у той час як сама норма передбачає більш вузьке розуміння.

Право на недоторканість охоплює поняття «цілісності твору», та свідчить про неможливість будь-кого втручатись у цілісність твору в результаті чого, воно не потребує додаткового зазначення у правовій нормі. Підтримуємо точку зору відповідно до якої саме право на недоторканість твору забезпечується правом на захист честі і репутації автора. Розкриваючи поняття «репутація автора» пропонуємо віднести його у якості різновиду професійної репутації. Вважаємо, що зазначення понять «честь» і «репутація автора» позитивно сприяє на захист авторського права на недоторканість твору.

Право на недоторканість авторського твору носить абсолютний характер і не може бути передане або відчужене іншим особам, внаслідок чого вітчизняне законодавство закріплює спеціальні правила охорони недоторканості твору після смерті автора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів: ВО інтелектуальної власності, Конвенція, міжнародний документ від 24 липня 1971 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1971. – № 995_051 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_051
3. Про авторські права та суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 3792. – Ст. 14.
4. Цивільний кодекс УРСР від 18.07.1963 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1963. – № 1540-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1540-06>
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 11. – Ст. 356.
6. Академічний тлумачний словник (1970-1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/zmina>
7. Право інтелектуальної власності: Акад. курс : підруч. для студ. вищих. навч. закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін. ; за ред. О.П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 696 с.
8. Ієвіня О. Sui generis: Право на недоторканість твору // Нотаріат для вас. – 2010. – № 7-8 (серпень – липень). – С. 27-33.
9. Піщан О. Право на недоторканість твору // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. – № 8(46). – С. 49-61.
10. Стефанчук Р. О. Перспективи розвитку особистих немайнових прав у сфері інтелектуальної діяльності // Актуальні проблеми права інтелектуальної власності : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (11 червня 2011 р., м. Одеса). – 2011. – 190 с.
11. Штефан О. Зміст права на недоторканість і цілісність твору // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2008. – № 1. – С. 3-7.

Бузовська Наталія Володимирівна

ПРАВО НА НЕДОТОРКАНИСТЬ АВТОРСЬКОГО ТВОРУ: СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Наукове дослідження містить комплекс теоретичних питань, пов'язаних з визначенням права на недоторканість авторського твору. У статті проведено аналіз співвідношення понять «зміна», «перекручення», «спотворення» та інші.

Ключові слова: право на недоторканість авторського твору, зміна, перекручення, спотворення (протвір).

Бузовская Наталья Владимировна

ПРАВО НА НЕПРИКОСНОВЕННОСТЬ АВТОРСКОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ: СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ И ЕГО ОСНОВНЫЕ ПРИЗНАКИ

Научное исследование содержит комплекс теоретических вопросов связанных с определением права на неприкосновенность авторского произведения. В статье проведен анализ соотношения таких понятий, как «изменение», «перекручивание», «искажение» и др.

Ключевые слова: право на неприкосновенность произведения, изменение, перекручивание, искажение (о произведении).

Buzovska Nataliia Volodymyrivna

INVIOABILITY OF AUTHORS WORK: SEMANTICS ANALYSIS

The scientific research contains a set of the theoretical questions related to definition of inviolability of authors work. In the article analysis of correlation of notions is carried out “modification», “turn around», “distort» etc.

Key words: inviolability of authors work, modification, turn around, distort (keep in mind authors work).